

LEYLİ ALLAHVERDİYEVƏ

TURİZM 2016

Bülleten

Bakı -2017

**Rəyçilər: Aqil Əsədov
Aqil Eyvazov**

Elmi redaktor: Nazim Müzəffərli (İmanov)

Seriya üçün məsul şəxs: Məzəddin Əyyubov

AMEA İqtisadiyyat İnstitutu Elmi Şurasının 31 yanvar 2017-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa tövsiyə olunmuşdur.

“Turizm - 2016” Bülleteni Azərbaycanda turizm sahəsində cərəyan edən proseslərin, əldə edilmiş nailiyyətlərin və mövcud inkişaf imkanlarının ümumi analitik icmalıdır. Bülletəndə həm AR Dövlət Statistika Komitəsinin, həm də beynəlxalq qurumların statistik bazalarından istifadə olunmuşdur. Başqa istinad yoxdursa, statistik məlumatların (o cümlədən qrafik və diaqramların) mənbəyi AR DSK-dır.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksləri ilə həmin ölkələrin iqtisadi inkişaf səviyyəsi göstəricilərinin tutuşdurulması əsasında müəyyən edilmiş asılılıqlar turizmin inkişaf potensialı haqqında bəzi mülahizələr irəli sürməyə imkan vermişdir.

Bülleten populyar üslubda yazılmışdır və turizm iqtisadiyyatı ilə məşğul olan mütəxəssislərlə yanaşı, turizm biznesi ilə maraqlanan oxucular üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Mündəricat

Ümumi göstəricilər	4
Azərbaycanda turizmin ümumi inkişaf meyilləri.....	6
Daxili və gəlmə turizm.....	11
Azərbaycanda ən çox inkişaf edən turizm növləri.....	15
Getmə turizm.....	17
Rəqabətqabiliyyətlilik və xarici turistlərdən gəlir.....	19
Turizmin inkişafının ölkənin ümumi iqtisadi inkişafına təsiri	22
Nəticə	24

Ümumi göstəricilər

✚ 2015-ci ildə Azərbaycana turizm məqsədilə gələn xarici ölkə vətəndaşlarının sayı 2014-cü ilə nisbətən 11% azalıb. 2015-ci ilin fevral ayında manatın dollara nisbətən ucuzlaşması xarici səyahətlərin manatla ifadə olunan dəyərlərinin bahalaşması ilə nəticələnib. Görünür, bu, öz növbəsində, xarici ölkələrə turizm məqsədilə səfər edən Azərbaycan vətəndaşlarının sayının 1,9% azalmasının əsas səbəbi olub. Lakin digər tərəfdən, 2016-cı ildə manatın ikinci devalvasiyası nəticəsində ölkəmizdə turizm xidmətlərinin xaricilər üçün əlverişliliyinin bir qədər də artması, dünyanın digər ölkələri ilə müqayisədə daha yüksək siyasi sabillik, bir sıra ölkələrlə (Qətər, Oman, Səudiyyə Ərəbistanı və s.) viza rejiminin ləğv edilməsi xarici turist axınının artmasına səbəb olub.

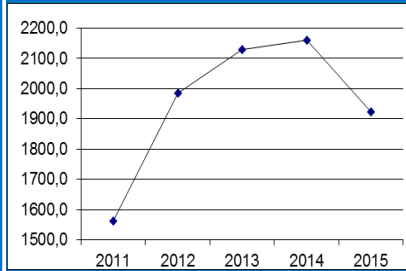
✚ 2015-ci ildə Azərbaycan turagentliklərinin satdığı turizm yollayışı blanklarının 85,2%-ni Azərbaycan vətəndaşlarının xarici ölkələrə getmək üçün aldıkları turpaketlər təşkil edib. Əvvəlki ilə nisbətən onların sayı 30,8%, xarici ölkə vətəndaşlarının aldığı turizm yollayışı blanklarının sayı isə 55,8% azalıb. Ölkə ərazisində səyahət etmək üçün ölkə vətəndaşlarına satılmış turizm yollayışı blanklarının sayının 32,8% azalmasına baxmayaraq, onların dəyərində 46,2% artım müşahidə olunub.

✚ 2012-ci ildən bəri əhaliyə göstərilmiş ödənişli xidmətlər arasında ən yüksək tempə artan xidmət növü turist-ekskursiya xidmətləridir (41,3%).

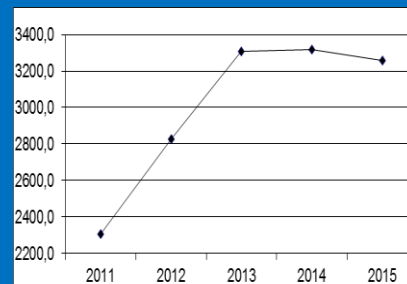
✚ 2015-ci ildə ölkəyə gələn xarici vətəndaşların sayının azalmasına baxmayaraq, mehmanxanalarda yerləşdirilənlərin sayındakı artımın 62%-ni məhz onlar təmin edib. Yerləşdirilmiş şəxslərin

Azərbaycanda turizmin əsas göstəriciləri (2015)

Azərbaycana gələn xarici turistlərin sayı:
1921,9 min nəfər

Turizm məqsədilə xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının sayı:
3256,2 min nəfər

90,7%-i 1-3 gün arası müddətə səyahət edənlərdir. Maksimum 3 gün müddətinə yerləşdirilmiş turistlərin 63,9%-i ölkəmizdə turizm infrastrukturunun daha çox inkişaf etdiyi Bakı şəhərinə aid olan mehmanxanalarda yerləşiblər.

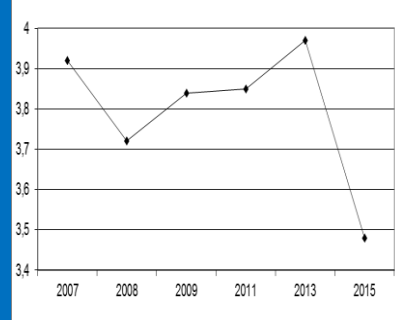
2015-ci ildə ölkəmizə xarici turistlər daha çox istirahət məqsədilə, işgüzar məqsədlə, həmçinin qohum və dostlarını ziyarət etmək məqsədilə gəliblər. Müalicə məqsədi ilə gələnlər isə xarici turistlərin cəmi 1,9%-ni təşkil edib. Azərbaycana müalicəvi məqsədlə gələn xarici ölkə vətəndaşlarının sayı müalicə olunmaq üçün xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının sayından 4 dəfəyə yaxın azdır.

2015-ci ildə hər 100 Azərbaycan vətəndaşına düşən xarici ölkə səyahətlərinin sayı 42-ə bərabər olub. 2014-cü ildə onların sayı 44 idi. Bu göstərici Türkiyənin, Rusiyanın, İspaniyanın və Ermənistanın göstəricilərindən çox, lakin Ukraynanın (17%) və Gürcüstanın (2 dəfəyə yaxın) göstəricilərindən azdır.

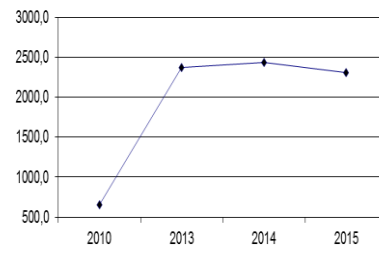
Azərbaycanda turizmin rəqabətqabiliyyətliyi indeksinin ən yüksək göstəricisi 2013-cü ilə təsadüf edir (3,97).

2015-ci ildə Azərbaycanda xarici turistlərdən gəlir, ölkə əhalisinin hər bir nəfərinə hesabı ilə, 2014-cü ilə nisbətən 5,1% azalaraq, 237 ABŞ dolları təşkil edib.

Turizmin
rəqabətqabiliyyətliliyi
indeksi: 3,48

Xarici turistlərdən gəlir:
2 309,0 mln. ABŞ doll.

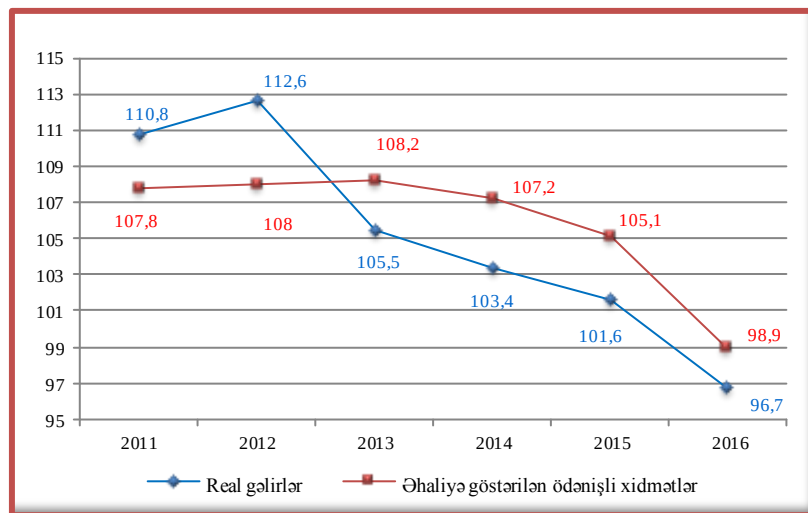
Azərbaycanda turizmin ümumi inkişaf meyilləri

2015-ci ildə ölkəmizə əvvəlki ilə nisbətən turizm məqsədilə gələn xarici ölkə vətəndaşlarının sayı 11%, xarici ölkələrə turizm məqsədilə səfər edən Azərbaycan vətəndaşlarının sayı isə 1,9% azalıb.

Müasir dövrdə turizm xidmətləri insanlar tərəfindən ən çox istifadə edilən xidmətlərdəndir. Dünyada “turizm bumu” müşahidə edilməkdədir. Bunun əsas səbəbləri qismində ictimai rifahın yüksəlməsi və asudə vaxtının artması ilə yanaşı, nəqliyyat şəbəkələrinin (o cümlədən ölkələrarası daşımaçılığın) inkişafı və beynəlxalq sərhədlərin “yumşalması” (ölkədən-ölkəyə giriş-çıxışın asanlaşması) çıxış edir. İnsanların gəlirləri artdıqca, onların istehlak etdiyi və onların mənəvi ehtiyaclarını ödəyən müxtəlif növ turist xidmətlərinin sayı da artır.

Son illərdə Azərbaycanda əhalinin nominal gəlirləri artsa da, 2012-ci ildən sonra real gəlir indekslərinin dinamikası mənfidir.

Diaqram 1. Azərbaycanda əhalinin real gəlirlərinin və əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlərin fiziki həcm indekslərinin dinamikası (əvvəlki ilə nisbətən, %)

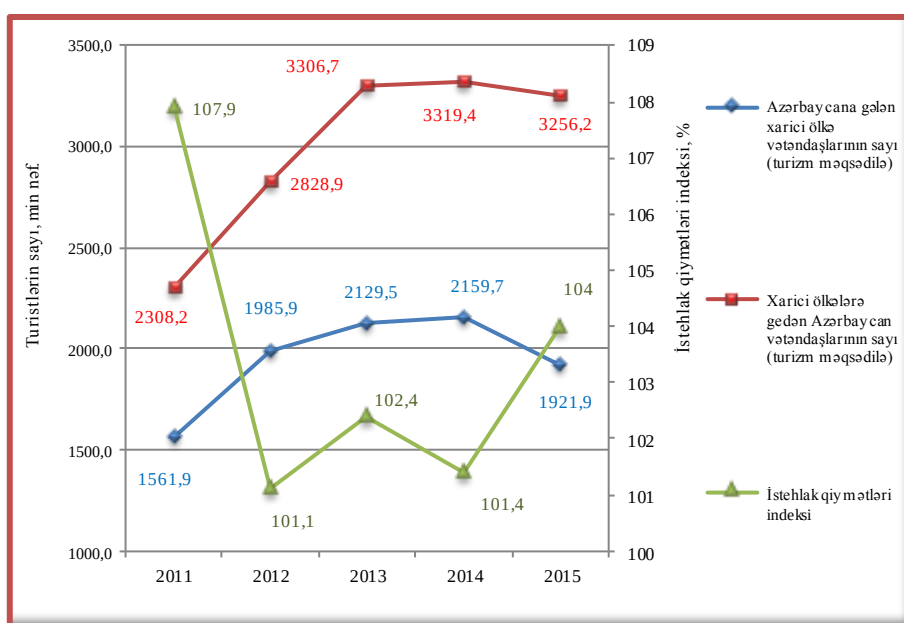
2016-cı ildə əhalinin nominal gəlirlərinin 2012-ci ilə nisbətən 30,7% artması əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlərin ümumi həcmində 34% artması ilə müşayiət olunub. Lakin göstərilən müddət ərzində ölkədə əhalinin real gəlirlərinin və ödənişli xidmətlərin əvvəlki ilə nisbətən fiziki həcm indeksləri azalıb. Əvvəlki ilə nisbətən 2012-ci

ildə əhalinin real gəlirlərinin 12,6%, ödənişli xidmətlərin dəyərinin isə 8% artması qeydə alınmışdısa, 2016-cı ilin göstəricilərində isə, müvafiq olaraq, 3,3% və 1,1% azalma müşahidə olunub. Təbii ki, real gəlirlər aşağı düşdükdə insanlar pullu xidmətlərdən istifadəni də azaldırlar.

Ölkə iqtisadiyyatında baş verən ümumi tendensiyalar özünü turizm sahəsində də göstərir. 2015-ci ilin fevral ayında manatın dollara nisbətən ucuzlaşması xarici səyahətlərin dəyərinin bahalaşmasına (manat ifadəsində) gətirib çıxarıb. Qiymətlərin artması nəticəsində insanlar ya xarici ölkələrə getmək əvəzinə ölkə ərazisində istirahət etməyi, ya da, ümumiyyətlə, səyahətdən imtina etməyi üstün tuturlar.

Məlumdur ki, turizm xidmətlərinin göstərilməsində iqtisadiyyatın, demək olar ki, bütün sahələri iştirak edir. Turizm müəssisələrimizin istifadə etdiyi bu qəbil məhsulların əksəriyyəti idxal məhsullarıdır. Manatın birinci devalvasiyası nəticəsində onların qiymətlərində artım müşahidə olunub. Azərbaycanda turizm xidmətlərinin bahalaşması potensial xarici turistləri səyahət etmək üçün başqa ölkələri, daha əlverişli turizm istiqamətlərini seçməyə sövq edə bilər. Lakin xarici turistlər üçün mühüm olan qiymətlərin xarici valyutalarda ifadə olunan səviyyəsidir. Burada isə vəziyyət Azərbaycan turist sektorunun xeyrinə dəyişib.

Diaqram 2. Azərbaycana gələn və ölkədən gedən turistlərin sayı və istehlak qiymətləri indeksləri

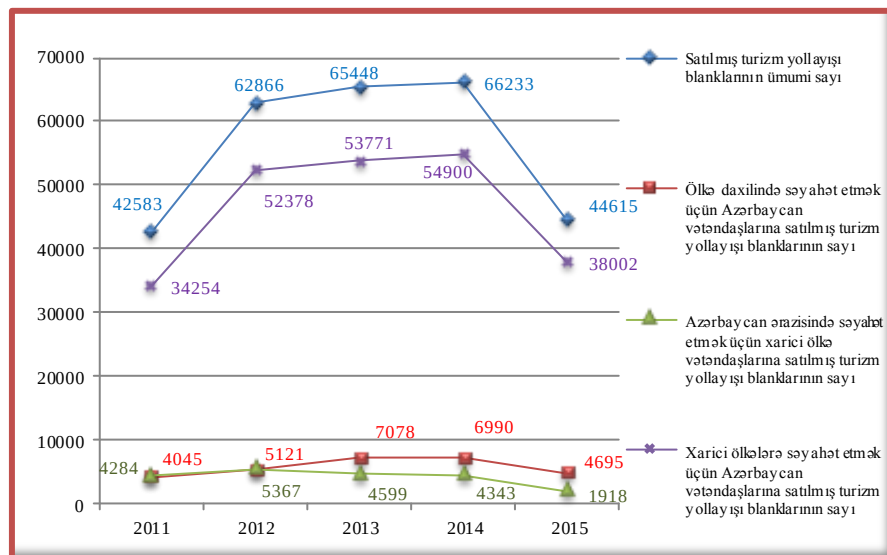
Xarici ölkələrə səyahətlərin manatla ifadə olunan qiymətlərinin bahalaşması xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının sayının azalmasına gətirib çıxarıb. 2015-ci ildə 3256,2 min Azərbaycan vətəndaşı turizm məqsədilə xarici ölkələrə səfər edib. Bu, 2014-cü ilə nisbətən 1,9% azdır. Azərbaycana turizm məqsədilə səfər edən xarici

vətəndaşların sayında da azalma müşahidə olunub (-11%). Bu, həmin dövrdə dünyada baş verən hadisələrlə (dünya ölkələrində insanların maddi durumunda yaranan problemlər, Rusiyadakı siyasi-iqtisadi vəziyyət, dünyada terror təhlükəsinin artması və s.) bağlıdır.

Ölkəmizdə baş vermiş ikinci devalvasiyadan sonra xarici turizm səyahətlərinin manatla ifadə olunmuş dəyərləri bir qədər də artıb. Bu da Azərbaycan vətəndaşlarının xarici ölkələrə turizm məqsədilə səyahət etmələrinə, bu cür səyahətlərin sayına mənfi təsir edir. Digər tərəfdən, manatın dollara nisbətən daha da ucuzlaşması xaricilər üçün ölkəmizdə turizm xidmətlərinin daha əlverişli olmasını təmin edib. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin açıqladığı ilkin məlumatlara görə, 2016-cı ildə Azərbaycana gələn xarici ölkə vətəndaşlarının sayı əvvəlki ilə nisbətən 12,1% artaraq, 2248,8 min nəfər olub. Onlardan 33,1%-i Rusiyanın, 22,5%-i Gürcüstanın, 14,0%-i Türkiyənin, 11,1%-i İranın, 19,3%-i digər ölkələrin vətəndaşlarıdır. 2015-ci ilə nisbətən 2016-cı ildə ölkəmizə gələn İraq vətəndaşlarının sayı 30,0 dəfə, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri vətəndaşlarının sayı 22,0 dəfə, Səudiyyə Ərəbistanı vətəndaşlarının sayı 10,2 dəfə, Qətər vətəndaşlarının sayı 5,5 dəfə, İran vətəndaşlarının sayı 66,2%, Misir vətəndaşlarının sayı 51,8%, Çin vətəndaşlarının sayı 44,5% artıb.

Azərbaycanda göstərilən turizm xidmətləri həcmnin azalması 2015-ci ildə turizm şirkətlərinin maliyyə göstəricilərində əksini tapıb.

Diagram 3. Turizm agentlikləri tərəfindən satılmış turizm yollayışı blanklarının sayı, ədəd

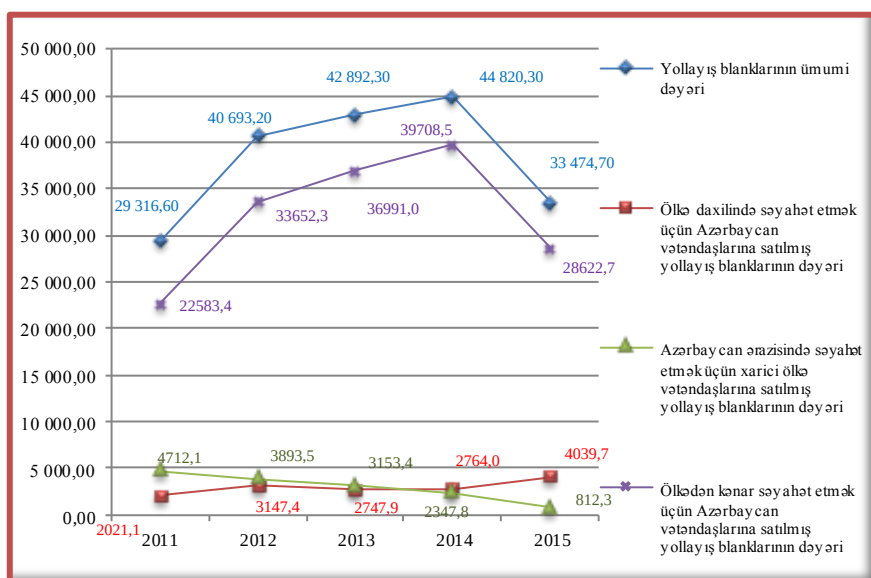

Satılmış turizm yollayışı blanklarının əksəriyyəti (85,2%) Azərbaycan vətəndaşlarının xarici ölkələrə getmək istəkləri ilə turagentliklərdən əldə etdikləri turpa-

ketlərdir. Bununla belə, 2015-ci ildə onların sayı 30,8% azalıb. Həmin müddət ərzində xarici ölkə vətəndaşlarının Azərbaycanı turizm məqsədilə ziyarət etmək üçün ölkəmizdə fəaliyyət göstərən turagentliklərdən aldıkları turizm yollayışı blanklarının sayı 55,8% azalıb. Azərbaycan vətəndaşlarının ölkə daxilində səyahət etmək üçün aldıkları turizm yollayışı blanklarının sayında da 32,8% azalma qeydə alınıb.

Ölkə daxilində səyahət etmək üçün Azərbaycan vətəndaşlarına satılmış turizm yollayışı blanklarının sayı azalsa da, onların ümumi dəyəri 46,2% artıb.

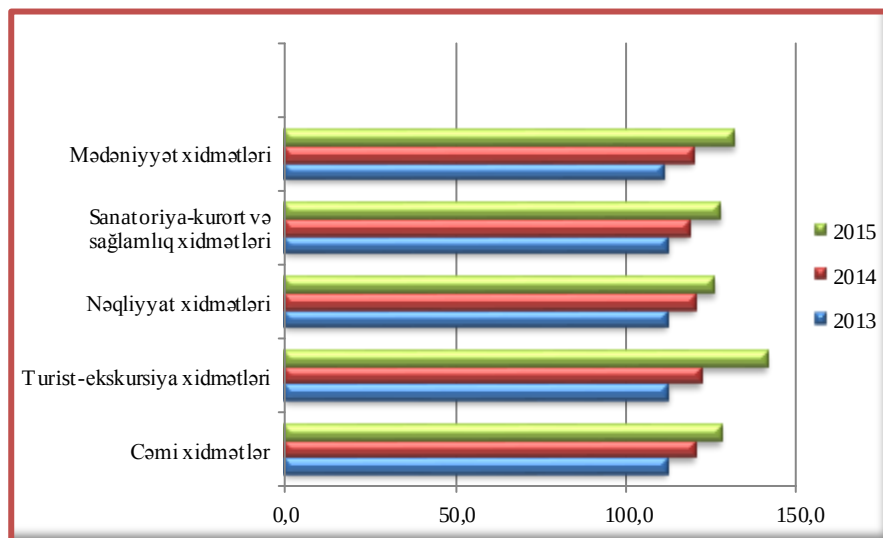
Diagram 4. Turizm agentlikləri tərəfindən satılmış turizm yollayışı blanklarının dəyəri, min man.

2015-ci ildə səyahət agentliklərinin və turoperatorların turizm yollayışı blanklarından əldə etdiyi gəlirlərin əvvəlki ilə nisbətən azalması, xaricə səyahət etmək üçün Azərbaycan vətəndaşlarına satılmış turizm yollayışı blanklarının dəyərinin 27,9%, ölkəmizə səyahət etmək üçün xarici ölkə vətəndaşlarına satılmış blankların dəyərinin isə 65,4% azalması ilə bağlıdır.

2015-ci ildə əhaliyə göstərilmiş ödənişli xidmətlərin ümumi həcmində turist-ekskursiya xidmətlərinin payının 2,4% təşkil etməsinə baxmayaraq, əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlər arasında əvvəlki ilə nisbətən ən yüksək artım (15,8%) məhz bu xidmət növündə qeydə alınıb. 2012-2015-ci illərdə əhaliyə göstərilmiş ödənişli xidmətlər arasında turist-ekskursiya xidmətləri ən yüksək temp ilə artıb (41,3%).

**Diaqram 5. Əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlərin
2012-ci ilə nisbətən fiziki həcm indeksləri, %**

Daxili və gəlmə turizm

2015-ci ildə ölkəyə gələn xarici vətəndaşların sayının əvvəlki ilə nisbətən azalmasına baxmayaraq, mehmanxanalarda yerləşdirilənlərin sayındakı artımın 62%-i məhz onların hesabına əldə edilib.

Qeyd olunduğu kimi, 2015-ci ildə Azərbaycana turizm məqsədilə gələn xarici ölkə vətəndaşlarının sayı 2014-cü ilə nisbətən 11% azalıb. Nəticədə turagentliklər və turoperatorlar tərəfindən xarici vətəndaşlara satılmış turizm yollayışı blanklarının sayı 2 dəfədən çox azalıb. 2016-cı ildə isə ölkəmizdə turizm xidmətlərinin xaricilər üçün əlverişli olması (manatın ABŞ dollarına nisbətən ucuzlaşması nəticəsində), dünyanın digər ölkələri ilə müqayisədə daha yüksək siyasi sabillik, bir sıra ölkələrlə (Qətər, Oman, Səudiyyə Ərəbistanı və s.) viza rejiminin ləğv edilməsi xarici turist axınının artmasına səbəb olub.

Daxili turizm - ölkə ərazisində səyahətə çıxan yerli əhəlinin səyahətləridir. Azərbaycanda ölkə vətəndaşlarının xarici ölkələrə səyahətlərinin ölkədaxili turizm ilə əvəzlənməsi, iqtisadi nöqtəyi-nəzərdən, digər məhsullar üzrə idxalın əvəzlənməsi ilə eyni mənə daşıyır. Bu o şəraitdə mümkündür ki, ölkə ərazisində turizm xidmətlərinin qiymətləri xarici ölkələrə nisbətən daha əlverişli olsun. 2015-ci ildə ölkə rezidentlərinə satılmış turizm yollayışı blanklarının sayının azalması ilə yanaşı, onların dəyərinin artması qeydə alınıb (2014-cü ilə nisbətən, müvafiq olaraq, 2 295 ədəd azalma və 1 276 min manat artım).

2016-cı ildə Azərbaycanda 3504,9 min nəfər daxili turizm səfərləri həyata keçirib. Ümumilikdə daxili turizm məqsədli səfərlərin sayı 19482,1 min təşkil edib. Səfərlərin 40%-i qohum və dostların ziyarəti məqsədilə, 33,5%-i istirahət və əyləncə məqsədilə, 10,4%-i işgüzar məqsədlə, 9,6%-i müalicə məqsədilə, 2,7%-i dini məqsədlə, 3,8%-i isə digər turizm məqsədləri ilə həyata keçirilib. Bu zaman ən çox səfər edilən Bakı şəhəri (22,5%), Quba-Xaçmaz (16,8%), Şəki-Zaqatala (15,5%) və Gəncə-Qazax rayonları (12,9%) olub. Səyahət edən Azərbaycan vətəndaşları turizm məqsədi ilə 2582,5 mln. manat xərcləyiblər.

Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkə daxilində istirahətə gedən yerli əhəlinin dəqiq uçotunu aparmaq nisbətən çətindir, çünki onların əksəriyyəti öz səyahətini turizm agentliklərinə müraciət etmədən təşkil edir.

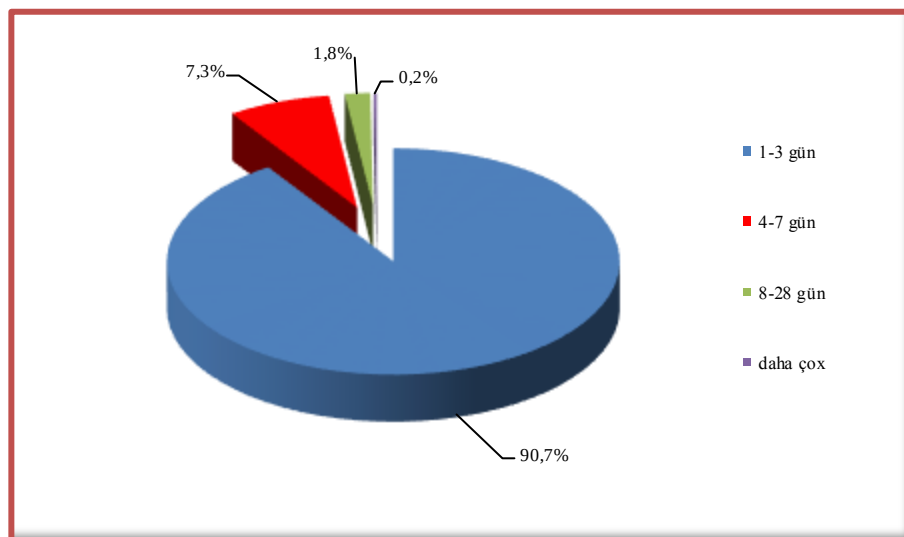
2015-ci ildə Azərbaycanda mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə yerləşdirilmiş şəxslərin sayında əvvəlki ilə nisbətən 24,7% artım qeydə alınıb. Artımın 38%-i ölkə vətəndaşları hesabına əldə edilib.

Cədvəl 1. Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin əsas göstəriciləri

	2011	2012	2013	2014	2015
Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin sayı, ədəd	508	514	530	535	536
Nömrələrin sayı, ədəd	14 815	15 898	16 559	17 363	17 953
Yerləşdirilmiş şəxslərin sayı, nəfər onlardan:	510 162	624 924	666 348	672 345	838 145
Azərbaycan vətəndaşları	252 175	252 807	270 887	279 555	342 497
Xarici ölkə vətəndaşları	257 987	372 117	395 461	392 790	495 648

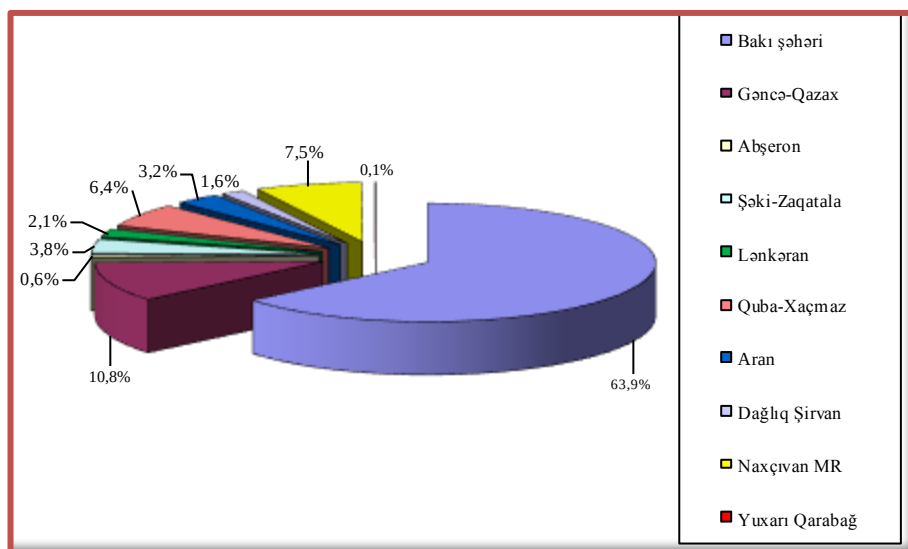
Tur-günlərin sayı çoxaldıqca turizmin iqtisadiyyata multiplikativ təsirləri də artır. 2015-ci ildə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrdə yerləşdirilmiş şəxslərin böyük əksəriyyəti (90,7%) orada maksimum 3 gün qalanlardır.

Diagram 6. Yerləşdirilmiş şəxslərin yaşayış müddətinə görə bölgüsü, 2015-ci il

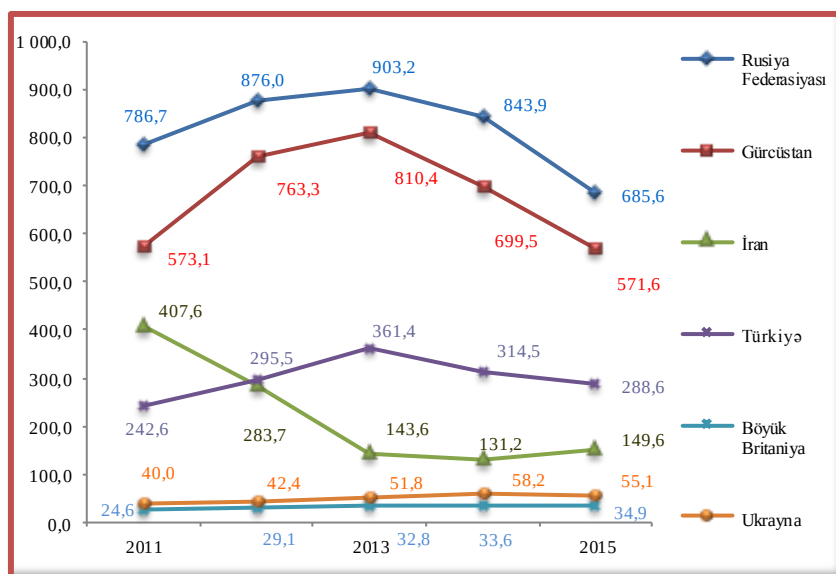
Ölkəmizə 1-3 gün müddətinə gəlmiş turistlərin əksəriyyəti turizm infrastrukturunun daha çox inkişaf etdiyi Bakı şəhərindəki mehmanxanalarda yerləşib (63,9%).

Diaqram 7. Azərbaycanca 1-3 gün müddətinə gəlmiş turistlərin iqtisadi rayonlar üzrə paylaşması, 2015-ci il

Azərbaycana səfər edən xarici turistlərin ölkə mənsubiyyəti (coğrafiyası) kifayət qədər rəngarəngdir. Amma bunların arasında 6 ölkə - Rusiya, Gürcüstan, İran, Türkiyə, Ukrayna və Böyük Britaniya əsas yer tutur.

Diaqram 8. Azərbaycanca gələn xarici vətəndaşların ölkələr üzrə sayı, 2011-2015-ci illər, min nəfər

2014-cü ilə nisbətən 2015-ci ildə Azərbaycana Özbəkistandan gələn xarici vətəndaşların sayı 21,5%, Rusiyadan və Gürcüstandan gələnlərin sayı, müvafiq olaraq,

18,8% və 18,3%, Türkiyədən gələnlərin isə 8,2% azalıb. Ölkəmizə İrandan (14%), Almaniyadan (10%) və Böyük Britaniyadan (4%) gələn xaricilərin sayında isə artım qeyd olunub.

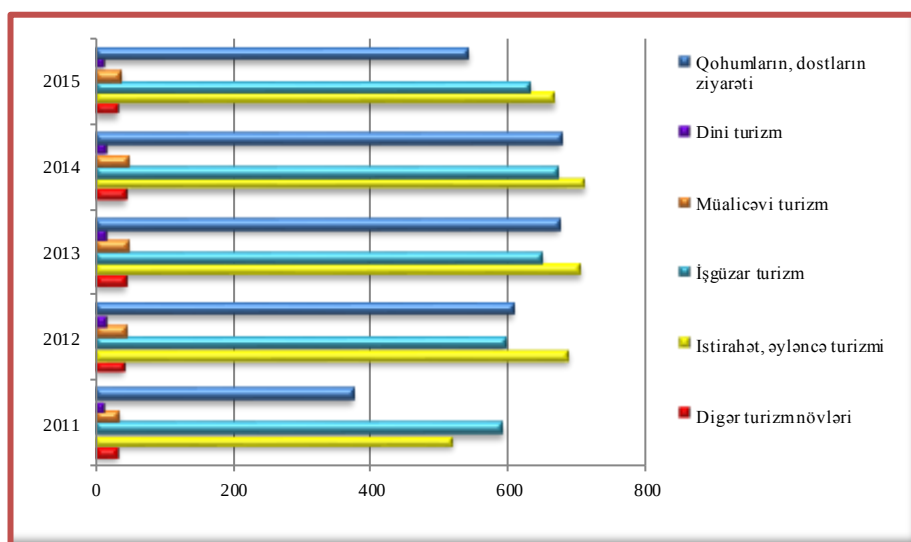
Turizm üçün xarakterik sahələrdə yaradılan əlavə dəyərin ÜDM-də xüsusi çəkisi 2013-cü ildəkinə nisbətən 0,9 faiz bəndi artaraq, 2015-ci ildə 4,5% təşkil edib. Bu gün Azərbaycanda "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsi" çərçivəsində turizmin prioritet sahələrdən biri kimi seçilməsi onun daha da yüksək tempdə inkişaf etməsinə istiqamətləndirilib. Ölkə üçün yeni turizm növlərinin inkişaf etdirilməsi, infrastrukturun yaradılması, hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi, turizm müəssisələri üçün treninqlərin keçirilməsi Azərbaycanda turizm göstəricilərinin yüksəlməsinə səbəb olacaq.

Turizm üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən sahələrə ən böyük investisiyalar 2014-cü ildə qoyulub (2 204,0 mln.man.). 2014-cü ilə nisbətən 2015-ci ildə isə qoyulan investisiyaların həcmində 51,7% azalma baş verib. Ölkəmizdə 2016-cı ildən xarici investorlar üçün əlverişli şəraitin yaradılmasının (sahibkarlıq gəlirinin 50%-nin 7 il müddətinə vergilərdən azad edilməsi; sahibkarlar tərəfindən idxal edilən texnoloji avadanlıq və qurğuların 7 il müddətinə ƏDV və gömrük rüsumundan azad edilməsi; torpağa, mülkiyyətə görə vergi ödənişindən 7 il müddətinə azad edilməsi) əsas məqsədi xarici investisiya qoyuluşlarını artırmaqdır.

Azərbaycanda ən çox inkişaf edən turizm növləri

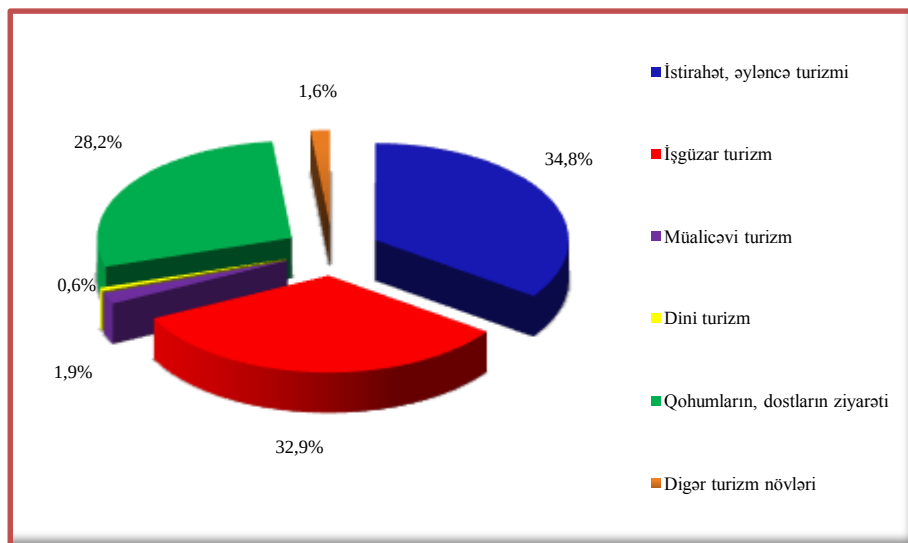
2015-ci ildə ölkəmizə gələn xarici turistlərin əksəriyyəti istirahət məqsədilə, işgüzar məqsədlərlə gələnlər, həmçinin qohum və dostlarını ziyarət edənlərdir. Müalicə məqsədi ilə gələn turistlər isə xarici turistlərin 1,9%-ni təşkil edib.

Diaqram 9. Müxtəlif turizm növləri üzrə Azərbaycana gələn xarici vətəndaşların sayı, 2011-2015 –ci illər, min nəfər

2011-2014-ci illər ərzində daha çox artım qohumlarını və dostlarını ziyarət edənlərin (80,7%), müalicəyə gələnlərin (39%) və istirahətə gələnlərin (36,6%) sayında müşahidə olunub.

Diaqram 10. Ölkəyə gələn xarici turistlərin müxtəlif turizm növləri üzrə bölgüsü, 2015, %

2015-ci ildə xarici turistlərin ümumi sayının azalmasına baxmayaraq, ölkəmizi ən çox ziyarət edənlər, əvvəlki ildə olduğu kimi, istirahət etmək istəyənlər (668,8 min nəf.), işgüzar səfərlərə gələnlər (632,3 min nəf.), qohum və dostlarını ziyarət edənlər (542 min nəf.) olub. Müalicəvi məqsədlə gələn xarici turistlərin sayı cəmi 36,5 min nəfərdir (əvvəlki ilə nisbətən 21,2% azalma). Ölkəmizin turizmin bu növünün inkişafı üçün mineral sularla, müalicəvi palçıq mənbələri ilə və digər təbii resurslarla zəngin olduğunu nəzərə alsaq, bu göstərici, mümkün olan potensial səviyyədən aşağıdır.

Bu gün Azərbaycanda müalicəvi turizmin inkişafı üçün infrastrukturun inkişafına, kadrların ixtisaslaşma dərəcəsinin yüksəldilməsinə, aktiv marketinq kampaniyaların keçirilməsinə ehtiyac var.

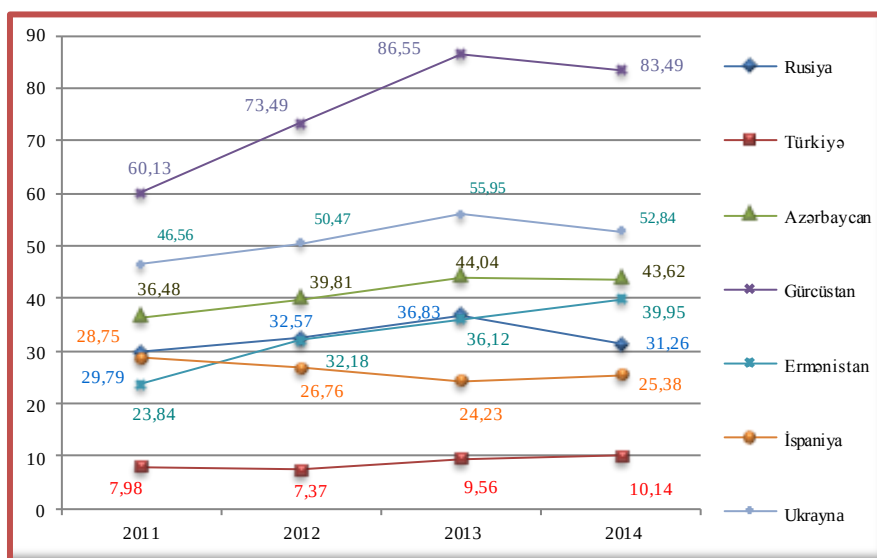
Getmə turizm

2014-cü ildə hər 100 Azərbaycan vətəndaşına düşən xarici ölkə səyahətlərinin sayı 44 olub ki, bu da Türkiyənin, Rusiyanın, İspaniyanın və Ermənistanın göstəricilərindən çox, lakin Ukraynanın (17%) və Gürcüstanın (2 dəfəyə yaxın) göstəricilərindən azdır. 2015-ci ildə isə bu göstərici bir qədər də azalıb (42).

Qeyd edildiyi kimi, 2015-ci ildə Azərbaycan vətəndaşları xarici ölkələrə daha az səfər ediblər. Onların sayı 4095,8 min nəfər təşkil edib. Bu göstərici 2014-cü ilə nisbətən 3,5% azdır. Xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının ümumi sayında turizm məqsədilə gedənlərin payı 79,5% təşkil edib.

Dünya Bankının məlumatlarına əsasən, 2014-cü ildə xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının xərcləri əvvəlki ilə nisbətən 4,3% artaraq, 3 163,0 mln. ABŞ doll. təşkil edib. *

Diaqram 11. Ayrı-ayrı ölkələrdən hər 100 nəfərə düşən xarici səyahətlərin sayı

Mənbə: Dünya Bankının məlumat bazası əsasında (<http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.DPRT>; <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>; son baxılma - fevral 2017)

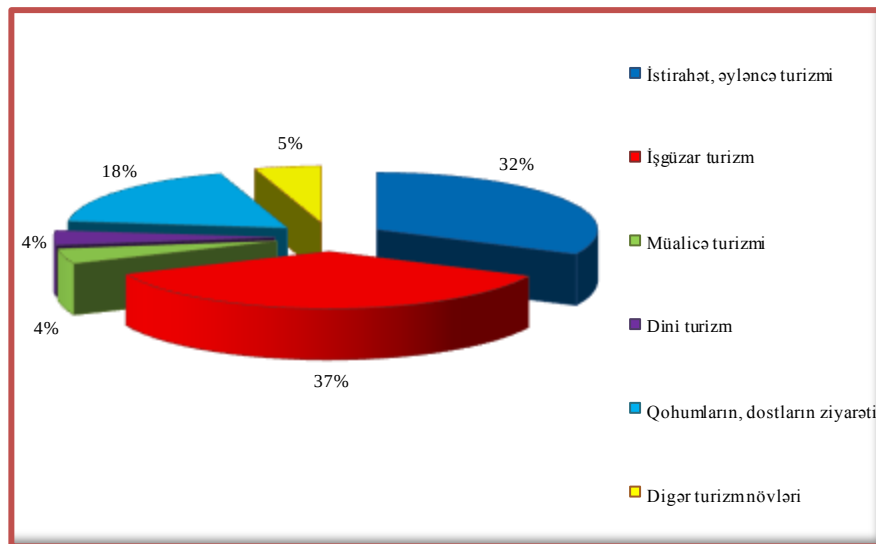
* Bax: Dünya Bankının məlumat bazası

(<http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.CD?end=2014&start=2013>; son baxılma - fevral 2017)

2014-cü ildə Azərbaycanda hər 100 nəfərə 44, Gürcüstanda 83, Türkiyədə isə 10 xarici səyahət düşüb. Türkiyədə xaricə gedənlərin sayının Azərbaycana nisbətən daha çox olmasına baxmayaraq, orada hər 100 nəfərə düşən xarici səyahətlərin sayı 4 dəfə azdır.

2011-2014-cü illər ərzində Azərbaycanda hər 100 nəfərə düşən xarici səyahətlərin say artımı 19,6%, Gürcüstanda - 38,8%, Türkiyədə - 27,1%, Rusiyada - 4,9%, Ermənistanda - 67,6%, Ukraynada isə 13,5% təşkil edib. İspaniyada isə, əksinə, həmin dövrdə göstəricinin azalması qeyd olunub (11,7%). 2015-ci ildə Azərbaycan vətəndaşlarının 100 nəfərinə düşən xarici ölkə səyahətlərinin sayı cüzi azalaraq, 42-ə bərabər olub. 2015-ci ildə Azərbaycan vətəndaşları xarici ölkələrə əsasən işgüzar səfərlərə gediblər.

Diagram 12. Xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının müxtəlif turizm növləri üzrə bölgüsü, 2015, %

2015-ci ildə xarici ölkələrə öz qohumlarını və dostlarını ziyarət etmək məqsədilə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının sayı ölkəmizə həmin məqsədlə gələn xaricilərin sayına nisbətən daha çoxdur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, 2014-cü ilə nisbətən xaricə qohum və dostlarının ziyarətinə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının sayında 4,9% artım müşahidə olunub.

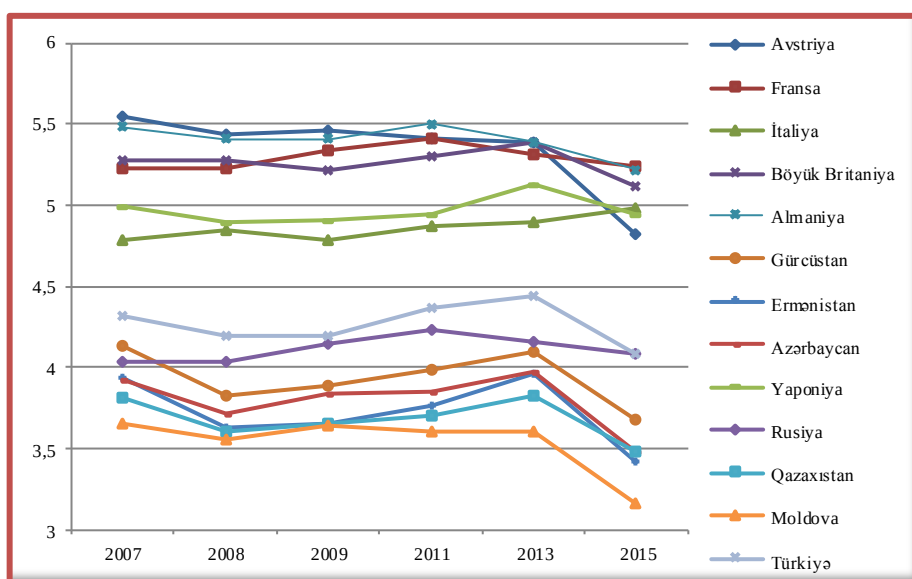
Ölkəmizdə müalicəvi turizmin inkişafı üçün zəngin təbii potensialın olmasına baxmayaraq, Azərbaycana müalicəvi məqsədlə gələn xarici ölkə vətəndaşlarının sayı müalicə olunmaq üçün xarici ölkələrə gedən Azərbaycan vətəndaşlarının sayına nisbətən 4 dəfəyə yaxın azdır. Ölkəmizdə turizmin bu növünün inkişafı üçün məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirmək tələb olunur.

Rəqabətqabiliyyətlilik və xarici turistlərdən gəlir

Azərbaycanda turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksinin ən yüksək göstəricisi 2013-cü ilə təsadüf edir (3,97). 2015-ci ildə isə bu göstərici 3,48-ə qədər azalıb.

Müxtəlif ölkələrdə turizmin inkişaf səviyyəsini müqayisəli şəkildə qiymətləndirmək məqsədi ilə Dünya İqtisadi Forumu (Davos, İsveçrə) turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi (TRI) adlandırdığı kompozit göstərici hesablayır və eyniadlı hesabatda dərc edir. İndeksin qiymətləri 1 ilə 7 arasında dəyişir. 1 - ən aşağı, 7 - ən yüksək göstəricidir.

Diagram 13. Bəzi ölkələr üzrə turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi (2007-2015)

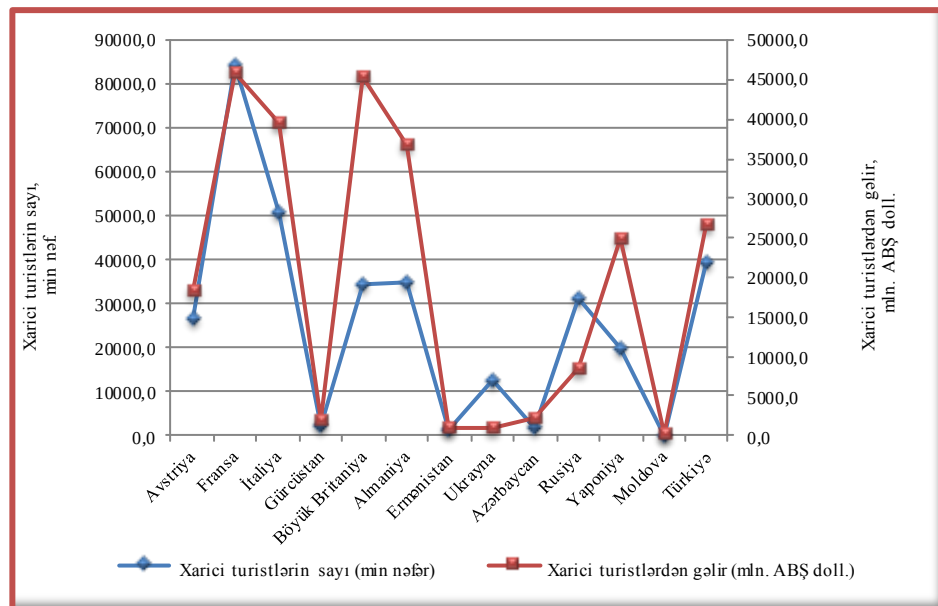
Mənbə: Dünya İqtisadi Forumunun 2007-2015-ci illər üzrə "Səyahət və Turizmin Rəqabətqabiliyyətliliyi" hesabatları (The Travel & Tourism Competitiveness Report) əsasında (<https://www.weforum.org/search?utf8=%E2%9C%93&query=travel+and+tourism+competitiveness+report&cx=005374784487575532108%3Azwr8u4lxoba&cof=FORID%3A11&op.x=0&op.y=0&op=Search>; son baxılma - fevral 2017)

Araşdırılan ölkələrdə (İtaliya istisna olmaqla) turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksində 2013-cü ildən başlayaraq mənfi dinamika müşahidə olunur. Azərbaycanda turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksinin ən yüksək göstəricisi də məhz 2013-cü ilə təsadüf edir (3,97). 2015-ci ildə isə bu göstərici 3,48-ə qədər azalıb. Turizmin rəqabət-

qabiliyyətliyi indeksini hesablayarkən bir sıra amillər nəzərə alınır. Azərbaycanda 2013-cü ilə nisbətən indeksin azalmasına baxmayaraq, onun hesablanması zamanı nəzərə alınan təhlükəsizlik, qiymət rəqabətliyi, İKT kimi amillərdə müsbət tendensiya izlənilir. 2015-ci ildə Azərbaycanda TRİ Qazaxıstanla eyni səviyyədə olub. Buna baxmayaraq, ölkəmizdə xarici turistlərdən gəlir Qazaxıstandakından 684,0 mln. ABŞ doll. artıq olub.

2015-ci ildə Azərbaycanı 1922,0 min xarici turist ziyarət edib. Onlardan əldə edilən gəlir 2 309,0 mln. ABŞ doll. təşkil edib. Deməli, ölkə ərazisində hər bir xarici turistin orta xərci 1201 ABŞ dollarına bərabərdir ki, bu da Fransa, İtaliya, Avstriya, Türkiyə, Gürcüstan, Almaniya, Rusiya, Ermənistan və Ukraynanın göstəricilərindən yüksək, Böyük Britaniyanın, Yaponiyanın və Moldovanın göstəricilərindən isə aşağıdır.

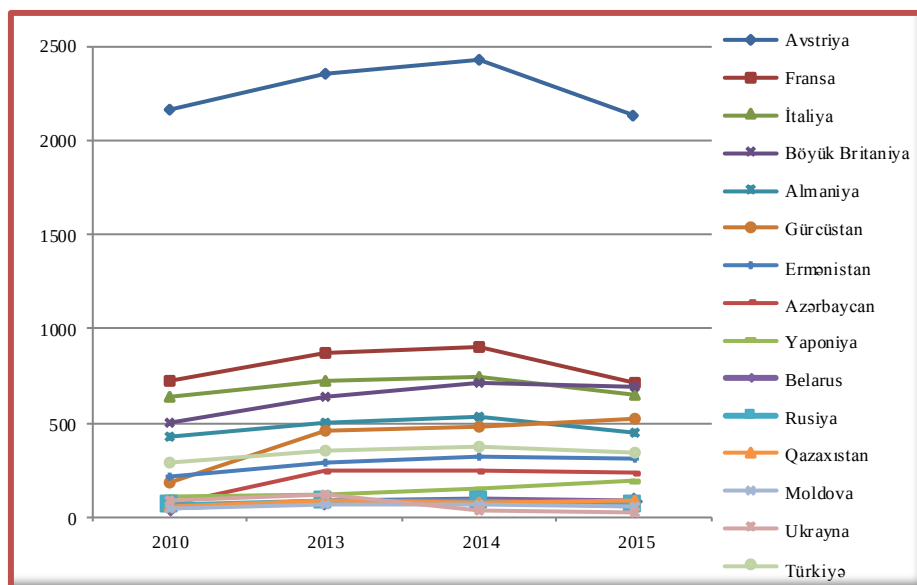
Diagram 14. Xarici turistlərin sayı və xarici turistlərdən gəlir, təhlil qrupu ölkələri, 2015

Mənbə: Ümumdünya Turizm Təşkilatının "Turizmin əsas məqamları, 2016" (UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition) əsasında (<http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>; son baxılma - fevral 2017)

2015-ci ildə bir çox ölkələrdə xarici turistlərdən gəlirin azalması qeyd olunur. Azərbaycan da həmin ölkələr sırasındadır.

Diaqram 15. Təhlil qrupu ölkələrində xarici turistlərdən gəlir, ölkə əhalisinin hər bir nəfərinə hesabı ilə, ABŞ doll.

Mənbə: Ümumdünya Turizm Təşkilatının "Turizmin əsas məqamları, 2016" (UNWTO Tourism Highlights, 2016 Edition) (<http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418145>; son baxılma - fevral 2017) və Dünya Bankının məlumat bazası əsasında (<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>; son baxılma - fevral 2017)

2010-cu ildən 2014-cü ilə kimi Azərbaycanda xarici turistlərdən gəlir, ölkə əhalisinin hər bir nəfərinə hesabı ilə, 3 dəfədən çox artaraq 250 ABŞ dolları təşkil edib. Bu artım digər ölkələrdəkinə nisbətən (Qazaxıstan, Belarus, Moldova və s.) daha yüksək olub. Ukraynada isə həmin dövrdə xarici turistlərdən gəlir, ölkə əhalisinin hər bir nəfərinə hesabı ilə, əhəmiyyətli dərəcədə azalıb (89 ABŞ dollarından 38 ABŞ dollarına qədər). 2010-cu ildə Gürcüstanda xarici turistlərdən gəlir Azərbaycanın göstəricisinə yaxın olub. 2014-cü ildə ölkəmizdə xarici turistlərdən gəlir Gürcüstandakı göstəricini 36,1% üstələyərək, 2 432,0 mln. ABŞ doll. təşkil edib.

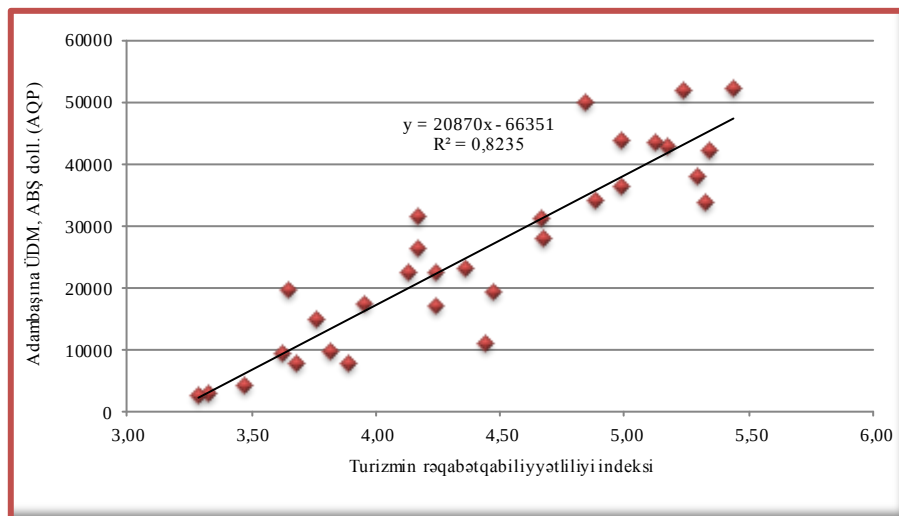
Qeyd edildiyi kimi, xarici turistlərdən gəlirin artması 2015-ci ilə kimi müşahidə olunurdu. 2015-ci ildə isə Azərbaycanda xarici turistlərdən gəlir, ölkə əhalisinin hər 1 nəfərinə hesabı ilə, 5,1% azalaraq, 237 ABŞ dolları təşkil edib. Bu dövrdə Rusiyanın (-28%), Ukraynanın (-32,9%), İtaliyanın (-13,3%), Avstriyanın (-12,1%), Türkiyənin (-9,9%) və digər ölkələrin göstəricilərində də azalma müşahidə olunub. Gürcüstanda (+8,3%), Qazaxıstanda (+10,8%), Yaponiyada (+32,5%) isə, əksinə, xarici turistlərdən gəlir, ölkə əhalisinin hər 1 nəfərinə hesabı ilə, artıb.

Turizmin inkişafının ölkənin ümumi iqtisadi inkişafına təsiri

Turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi ilə adambaşına ÜDM arasında birbaşa qarşılıqlı asılılıq var.

Məlumdur ki, turizm inkişaf etdikcə ölkəyə gələn turistlərin sayı və onlardan əldə edilən gəlir artır. Əslində bu artım elə turizmin inkişafı deməkdir. Nəticədə ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsi yüksəlir. Adambaşına ÜDM ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsini xarakterizə edən əsas göstəricilərdən biri olduğu üçün dünya ölkələri üzrə turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi ilə adambaşına ÜDM arasında asılılıq maraq doğurmaya bilməz.

Diagram 16. Dünya ölkələri üzrə turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi və adambaşına ÜDM-in 2009, 2013 və 2015-ci illər üçün orta göstəricisi arasında asılılıq

Mənbə: Dünya İqtisadi Forumunun 2009, 2013 və 2015-ci illər üzrə "Səyahət və Turizmin Rəqabətqabiliyyətliliyi" hesabatları (The Travel & Tourism Competitiveness Report) (<https://www.weforum.org/search?utf8=%E2%9C%93&query=travel+and+tourism+competitiveness+report&cx=005374784487575532108%3Azwr8u4lxoba&cof=FORID%3A11&op.x=0&op.y=0&op=Search>; son baxılma - fevral 2017) və Dünya Bankının məlumat bazası əsasında (<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?end=2015&start=2013>; son baxılma - dekabr 2016)

Qeyd edilən göstəricilər arasında korrelyasiya əmsalı 0,907 bərabərdir. Bu, araşdırılan dünya ölkələri üzrə turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi və adambaşına ÜDM arasında qarşılıqlı asılılığın çox güclü olduğunu göstərir. İnkişaf etmiş ölkələrdə turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə olduğundan, təbii ki, daha yüksəkdir. 2015-ci ildə Gürcüstanda turizmin rəqabətqabiliyyətliliyi indeksi Azərbaycandakından daha yüksək olduğu halda, adambaşına ÜDM-in həcmi iki dəfəyə yaxın az olub. Bu, aydındır ki, Azərbaycanın əldə etdiyi neft gəlirləri ilə izah olunur.

Nəticə

Bu gün Azərbaycanda turizm sahəsi prioritet sahələrdən biridir. Onun inkişafı üçün dövlət proqramları tərtib olunur, qanunlar qəbul edilir. Turizmin inkişafına, onun əsas göstəricilərinə bir sıra iqtisadi amillər və proseslər təsir edir. Hazırda devalvasiya bu amillər arasında ən mühümlərindən biridir.

Azərbaycanda 2015-ci ilin fevral ayında baş vermiş devalvasiya xarici səyahətlərin manatla ifadə olunan dəyərinin bahalaşmasına səbəb olub. Bu isə, xarici ölkələrə səyahət edən Azərbaycan vətəndaşlarının sayının azalmasına gətirib çıxarıb. Bununla yanaşı, 2015-ci ildə ölkəmizə gələn xarici turistlərin də azalması qeydə alınıb. Bunun əsas səbəblərinə dünya ölkələrində insanların maddi durumunda yaranan problemləri, Rusiyadakı siyasi-iqtisadi vəziyyəti, dünyada terror təhlükəsinin artmasını və s. aid etmək olar.

Manatın ABŞ dollarına nisbətən ikinci dəfə ucuzlaşması (2015-ci ilin dekabr ayı) xaricilər üçün ölkəmizdə turizm xidmətlərinin daha əlverişli olmasını təmin edib. Artıq 2016-cı ildə Azərbaycana bir sıra ölkələrdən (Qətər, Oman, Səudiyyə Ərəbistanı və s.) turist axınının artması müşahidə olunub. Xarici turistlərin sayının artmasına ölkəmizdə onlar üçün turizm xidmətlərinə olan qiymətlərin əlverişli olması ilə yanaşı, dünyanın digər ölkələri ilə müqayisədə daha yüksək siyasi sabillik və əmin-amanlıq, habelə viza rejiminin ləğv edilməsi səbəb olub.

Azərbaycanda yaranan iqtisadi vəziyyət turizmi daha da inkişaf etdirmək, xarici vətəndaşları ölkəmizə turizm məqsədilə cəlb etmək üçün əlverişlidir. Azərbaycanın zəngin təbii resurs potensialını, dövlət tərəfindən xarici investorlar üçün əlverişli investisiya mühitinin yaradılmasını nəzərə alaraq, müalicəvi turizmin inkişafına böyük önəm verilməlidir. Bunun üçün müvafiq infrastrukturun yaradılmasına, kadrların ixtisaslaşma dərəcəsinin yüksəldilməsinə, aktiv marketinq kampaniyaların keçirilməsinə ehtiyac var. Müalicəvi turizmin inkişafı həm xarici ölkələrə müalicəvi turizm məqsədilə gedən ölkə vətəndaşlarının sayının azalmasına, həm də müalicə olunmaq üçün Azərbaycana gələn xarici turistlərin sayının artmasına səbəb ola bilər.